

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ А. М. ТОПОРОВА У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІЙНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІВ

У статті розкрито педагогічні ідеї А. М. Топорова у контексті реформування системи підготовки і вдосконалення педагогів щодо концепції нової української школи. А. М. Топоров на власному прикладі показав, що найголовнішими якостями вчителя є любов і повага до дітей, захоплення своєю професією. У школі комуни "Травневий ранок" він реалізував гуманістичний, особистісно орієнтований, дитиноцентричний підхід у навчанні і вихованні дітей, забезпечив оптимальне поєднання навчання і праці дітей на основі таких педагогічних принципів, як добровільність, усвідомленість, враховуючи індивідуально-психологічні та вікові особливості кожного учня, розробив і запровадив систему художньо-естетичного виховання на основі поєднання навчання з мистецтвом.

Ключові слова: *Адріан Митрофанович Топоров, підготовка і професійне удосконалення педагогів, педагогічні ідеї, особистісно орієнтований, дитиноцентричний підхід у навчанні, принципи гуманістичної педагогіки, інтегрований підхід у навчанні і вихованні, індивідуалізація навчання.*

Реформування середньої школи в Україні потребує суттєвих змін процесу і змісту підготовки педагогів, що обумовлено місією нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. В концепції нової української школи, розробленої Міністерством освіти і науки України, зазначено, що основним підходом у діяльності нової школи має стати педагогіка партнерства, зміст якої розкривається в таких принципах, як "повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків), принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей)" [3, с. 14]. Відповідно до такого бачення змінюється і роль учителя, який має бути не лише "наставником і джерелом знань, а коучем, фасилітатором, тьютором, модератором в індивідуальній освітній траєкторії дитини" [3, с. 16].

Згідно з наведеною концепцією система підготовки і професійного удосконалення педагогічних кадрів має ґрунтуватися на новітніх досягненнях педагогічної науки й, одночасно, не залишати поза увагою кращого педагогічного досвіду відомих українських педагогів-новаторів, до яких, безперечно, належить Адріан Митрофанович Топоров, який понад 35 років жив і працював у Миколаєві, поєднуючи педагогічну і громадсько-просвітницьку діяльність. Актуальність його педагогічних ідей пов'язана з його багаторічним унікальним досвідом навчання і виховання дітей у школі сільськогосподарської комуни "Травневий ранок" в Алтайському краї. За свою незалежну громадську позицію та політичні погляди зазнав репресій сталінського режиму, а пізніше, в Україні, був названий "Миколаївським Солженіциним".

Педагогічна, просвітницька, публіцистична і творча діяльність А. М. Топорова відображена у великому масиві книг, дисертацій, статей та інших матеріалів, серед яких важливими є дисертаційні та монографічні дослідження педагогічної спадщини А. М. Топорова, проведені такими вченими і публіцистами, як І. О. Акімова, М. М. Богданович, В. І. Бочковська, П. С. Виходцев, Е. М. Горюхіна, О. Б. Горянін, Є. О. Добренко, І. С. Кузнецов, Є. В. Ореховська, В. С. Петренко, П. Д. Стиров, І. В. Троцюк, В. П. Трушкін, М. В. Фаршатова, М. М. Яновський. Значна роль у дослідженні даної проблеми належить миколаївським науковцям і літераторам Б. Л. Арову, В. В. Бабичу, В. О. Карпенку, А. А. Малярову, Є. Г. Мірошніченку, Т. К. Пересунько, В. Ю. Пучкову, І. М. Старікову, Е. І. Январьову, які тривалий час співпрацювали з А. М. Топоровим. Не применшуючи значення наведених вище праць, слід зазначити, що в них педагогічні ідеї А. М. Топорова у контексті підготовки і професійного удосконалення педагогів у контексті концепції нової української школи поки що залишаються недостатньо дослідженими.

Системний аналіз змісту педагогічної діяльності А. М. Топорова, відповідних публікацій та архівних документів дає підстави сформулювати мету даної статті – розкрити зміст педагогічних ідей А. М. Топорова, актуальних для підготовки і вдосконалення педагогів для сучасної української школи.

Аналізуючи педагогічну спадщину А. М. Топорова, слід звернути увагу на роль особистості вчителя у процесі виховання і навчання дітей. У цьому аспекті особливо важливим є особистісно орієнтований, гуманний підхід у його педагогічній роботі з дітьми в школі. Успадковуючи педагогічну мудрість Л. М. Толстого, з самого початку своєї учительської практики і, особливо, працюючи в школі

комуни "Травневий ранок" А. М. Топоров завжди сповідував глибоку повагу до особистості кожної дитини. За свідченням його учня С.П. Титова, Адріан Митрофанович був "слідопитом дитячих душ", постійно шукав, "на що може відгукнутися дитяча душа", і "заради цього робив усе можливе" [12, с. 12]. Він цінував індивідуальність дитини і прагнув розвинути найкращі духовні й моральні якості, розумові та фізичні здібності, а працюючи з класом, своїми порадами і діями встановлював з дітьми стосунки на основі духовної єдності, довіри, рівності та взаємної поваги. Саме такі завдання поставлені у концепції нової української школи, яка "буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму" [3, с. 17].

У своїх педагогічних пошуках А.М. Топоров був надзвичайно близьким до ідей І. І. Горбунова-Посадова, який ще на початку ХХ століття сформулював концепцію гуманної демократичної школи, орієнтованої на особистість дитини: "У новій школі не буде місця ніякому примусу, ніякому насильству над дитячою душею, в ім'я чого б вони не проводилися. Там в основу всього буде покладено любов і таку глибоку повагу до особистості дитини, як і до особистості кожної дорослої людини. <...> Там учителі будуть бачити в кожній дитині окрему особистість, живу людську душу з усім прихованим у ній нескінченним духовним світом... <...> Вони будуть понад усе цінувати прояв духу дитини, самостійну роботу її розуму. <...> Але головною справою буде для них те, щоб встановити духовне єднання, взаємну довіру, щирі рівність між ними і їх учнями-товаришами, без чого не може бути ніякої справжньої взаємодопомоги в роботі виховання і навчання" [4, с. 5-6].

Наведені настанови цілком стосуються педагогічної діяльності А. М. Топорова, який одним з перших в радянській педагогіці розпочав на практиці встановлювати і розвивати гуманістичні традиції вітчизняної і світової педагогічної думки. Найголовнішими якостями вчителя він вважав захоплення своєю професією, любов і повагу до дітей: "Людина, що не любить свою професію, заважає будь-якій справі. Погано, коли вона працює на заводі, в полі, в науковій лабораторії, але найгірше, коли така людина з'явиться у школі. Педагог, який не любить дітей, – нонсенс... Небайдужість – нерв педагогіки. Щедрість – перша риса вчителя. Він без огляду віддає учням свої здібності, уміння, весь свій час, всю свою душу. Звичайно, чогось він і сам не знає, а всього і не може дізнатися. Освіта вчителя теж не безмежна. Але самовіддача його не має меж. Так, у будь-якому разі, має бути..." [11, с. 115-116].

Саме таким був А. М. Топоров, – ентузіастом, сповна відданим своїй справі, жив щедро даруючи учням свої знання, вчительський талант і всю свою енергію, постійно займався самоосвітою і самовдосконаленням, залишаючись при цьому самокритичним: "Озираючись назад, бачу, як мало я спочатку знав і вмів. І помилок припустився на перших порах, мабуть, більш ніж достатньо. Але, як би там не було, вчити дітей у школі "Травневого ранку" довелося мені одному. Інших вчителів не було. Довгі роки вів заняття з усіма чотирма класами. Потім з п'ятьма, шістьма. Хлопцям, які закінчили перший ступінь і бажали навчатися далі, діватися було нікуди. Волею-неволею я тягнув учнів далі: шкода було кидати їх! Займався в дві зміни – по два-три класи в кожній. Така бувальщина не була дивиною" [11, с. 116]. Особливої поваги заслуговують такі якості А. М. Топорова, як фанатична захопленість своєю вчительською справою, самовідданість і працездатність. Як пише онук Адріана Митрофановича І. Г. Топоров: "Його робочий день, як правило, тривав 14 годин і більше, і так все життя без вихідних; трудовий стаж був рекордним – 85 років, а учительський і журналістський – 76 і 72 відповідно" [12, с. 30].

Особливістю педагогічних поглядів Адріана Митрофановича було те, що у вихованні й навчанні шкільної молоді він застосовував інтегрований підхід, не відокремлюючи різні напрями виховання один від одного. Навпаки, у будь-якій педагогічній дії він вважав за необхідне здійснювати комплексний вплив на розумовий розвиток дитини, формувати трудові навички, виховувати її моральні якості, розвивати художні здібності та естетичний смак, прищеплювати любов і повагу до людей, природи і навколишнього світу. У педагогічному процесі він завжди намагався враховувати індивідуальні та вікові особливості кожного учня, умови та взаємини у сім'ї, в якій він ріс. Педагогічні погляди і сміливі педагогічні експерименти А.М. Топорова помітно вирізняли його на тлі тотальної ідеологізації та уніфікації тодішньої офіційної системи освіти. Вже тоді, в 20-30-ті роки ХХ століття, в комуні "Травневий ранок" А. М. Топорову багато в чому вдалося створити образ "ідеальної школи", яку пізніше намагалися втілити видатні педагоги В. О. Сухомлинський – у вигляді "Школи радості" й Ш.А. Амонашвілі – у вигляді "Школи життя". А. М. Топоров був і залишається взірцем гуманістичної педагогіки. Саме про таких як він йдеться в Маніфесті Гуманістичної педагогіки, прийнятому педагогічним співтовариством 17 червня 2011 року: "В освітніх теренах завжди були і є вчителі та вихователі з багатим духовним світом і високою вдачею, люди спрямовані, віддані, благородні. Вони приходять до гуманної педагогічної практики за своїм внутрішнім покликом, а учні та вихованці закохуються в них, їм добре бути поруч, і успіхи в пізнанні й дорослішання стають природним наслідком" [2, с. 25].

У школі комуни "Травневий ранок" та в інших школах А. М. Топоров своїм прикладом показував, що між учителем і учнями мають підтримуватися доброзичливі й шанобливі взаємовідносини. Влаштувавши уроки просто неба – у полі, в лісі, він вчив дітей спостерігати природу й у такий спосіб краще пізнавав внутрішній світ кожного свого учня, згуртовував клас, формувал дружні стосунки з дітьми. При цьому він завжди ставив пріоритет виховання над навчанням.

Слід також звернути увагу на те, що основним методом педагогічного впливу А. М. Топоров вважав слово вчителя, але не повчальне або зверхнє, а доброзичливе та привабливе. Слово, яке, на думку Адріана Митрофановича, має бути змістовним, яке має глибокий сенс, емоційно насичене, звернене до конкретного учня і безумовно правдиве. Саме таке слово має велику силу у формуванні духовного внутрішнього світу юної особистості.

Посилаючись на праці видатних педагогів А. М. Топоров виводить одну загальну вимогу до вчителя: він повинен знати своїх учнів. І робить висновок, що брак педагогічних знань заважає вчителю краще знати учня для того, щоб знайти шляхи до його дисциплінованості. Покладаючись на власний досвід і спостереження А. М. Топоров зауважує, що учні поводяться на заняттях пристойно лише тоді, коли ці заняття є для них цікавими, що, в свою чергу, залежить від новизни знань, що надаються. З іншого боку, справжня школа має допомогти учневі знайти самого себе, своє покликання, тобто зробити виховання людини індивідуальним. На підтвердження цієї тези А. М. Топоров посилається на одного із засновників педології – професора Е. Кіркпатріка: "Діти досить різні... Для того, щоб примусити їх однаково реагувати, щоб спрямувати їх до однакового розвитку, – слід підходити до них по-різному. ... Деякі особливості різних темпераментів зустрічаються у одного індивідуума, і жодна не властива в однаковому ступені двом особам. У багатьох випадках можна розробити кращий спосіб впливу шляхом ретельного вивчення індивідуума, а не віднесення його до того чи іншого типу" [6, с. 72].

Для успішного навчання дітей А. М. Топоров пропонує низку умов, які мають непересічне значення і для нової української школи: а) дисциплінований вчитель, що має достатньо міцну педагогічну і загальну ерудицію; б) гарні, просторі шкільні приміщення і широкий вибір освітніх засобів, що дозволяють усе навчання наблизити до особистісних особливостей дітей; в) дбайлива охорона дітей від негативного впливу побуту села шляхом якомога тривалішої затримки їх у школі, а за певних умов – створення гуртожитків при школі; г) посилення боротьби школи з темними проявами побуту; д) зменшення навантаження учителів; е) регулярний санітарний огляд учнів; ж) належна постановка у школах виховних ігор і фізичної культури під керівництвом інструкторів-фахівців, запрошених на службу районними відділами народної освіти [6, с. 77].

Аналіз педагогічного досвіду А. М. Топорова свідчить, що принципи його педагогічної роботи з дітьми цілком відповідають завданням сучасної української педагогіки. Щонайперше, слід звернути увагу на оптимальне поєднання навчання і праці, що є природною умовою для повноцінного розвитку дітей. Витоки цього принципу сягають глибин народної педагогіки. За народними традиціями селянські діти змалечку привчалися до праці. "Наймолодші пасли гусей, старші – овець, а найстарші, 10 – 12-річні, корів і коней" [1, с. 353].

У школі комуни "Травневий ранок" діти поєднували навчання з посильною і дозованою працею, – для цього в комуні було створено потужне сільське господарство, забезпечене передовою на той час технікою і технологіями. Багато учнів А. М. Топорова працювали на тракторах та інших складних машинах, розбирали, збирали, ремонтували їх, навіть не знаючи ще фізичних законів, на основі яких були побудовані ці машини. Функціонування всіх цих машин докладно пояснював наставник-механік. А. М. Топоров постійно дбав, щоб "школярі завжди працювали на виробництві, виховувалися в душі любові до праці, розуміли її велике і першочергове значення у загальнолюдській культурі, цінували і поважали творців науки і техніки, які полегшували труднощі життя" [8, с. 196]. При цьому А. М. Топоров завжди дотримувався таких важливих педагогічних принципів, як добровільність, усвідомленість та індивідуальний підхід, упровадження яких робить працю осмисленою, привчає до відповідальності та наснажує молоду людину. Саме завдяки поєднанню навчання і праці діти в комуні "Травневий ранок" "росли порядними, скромними, слухняними, сильними, чесними, чистими. ... Життя їх було наповнене високим смыслом і радістю творчості: крім роботи і навчання вони брали участь у всіх комунарівських заходах, випускали стінгазети, готували лекції і доповіді, ставили спектаклі, жили не натужно, азартно, весело" [8, с. 197].

На заняттях з мови і літератури А. М. Топоров наполегливо і систематично вчив дітей правильно висловлюватись, починаючи з найпростіших фраз і поступово ускладнював їх. Спочатку пропонував дітям розрізняти правильно і не правильно складені фрази, а згодом ставив завдання – самим знаходити такі фрази в побутовому мовленні однолітків і дорослих. Після цього переходив до розвитку спостережливості при написанні літературних творів з натури. А. М. Топоров керував спостереженнями, влаштовуючи прогулянки до лісу, коли там було особливо гарно, спонукав дітей зосереджено спостерігати, що відбувається навколо, запам'ятовувати все, що вони могли бачити, чути і сприймати усіма органами відчуття, а потім удома написати оповідання "У лісі взимку". Іноді ставив завдання складати художні фрази про те, що вони спостерігали, звертав їх увагу на якісь важливі деталі, які вони не помітили. Методика також передбачала спостереження за людьми: запам'ятовування їх особливостей: зовнішності, одягу, роботи, особливих прикмет, манер, звичок, а також розмов, дотепні вислови, приказки, прислів'я і примовки тощо. Працюючи над культурою рідної мови діти вчилися спостерігати й описувати побутові ситуації, наприклад, "Масляна", "Весілля", "Посиденьки", "Вистава в Глушинці" тощо [9, арк. 7-9].

Слід зазначити, що викладання рідної мови і літератури, художньо-естетичне виховання в комуні "Травневий ранок" органічно доповнювалося насиченою і цікавою позакласною роботою: голосними читаннями, диспутами і вечорами, на яких А. М. Топоров сам артистично читав літературні твори і залучав до активного обговорення дітей і дорослих. Нерідко старшокласники виступали з доповідями і у

школі, і в народному домі – перед дорослими. При цьому вони серйозно готувалися і репетирували свої виступи, адже перед публікою треба було говорити без шпаргалки, напам'ять [10, арк. 10].

Надзвичайно актуальними для удосконалення системи підготовки вчителів-мовників у відповідності до концепції нової української школи є настанови А. М. Топорова: "Вирішальною фігурою в школі був, є і буде вчитель. І як би не змінювали програми з літератури, які б підручники, методика й інші посібники не видавали – головна мета цього предмету не буде досягнута доти, доки не підготуємо мовників нового типу. Їх риси: любов до літератури, знання її, ентузіазм і артистична майстерність читання художніх творів. Серед сучасних мовників такий тип – рідкість. А він має бути повсюдним, масовим. Звідси невідворотність термінової перебудови усієї системи підготовки учителів-мовників. Інакше багато років ще буде стояти перед нами "прокляте питання": "Заради чого ми викладаємо літературу в школі?" [10, арк. 20].

Однією з важливих ідей, яку А.М. Топоров реалізував у своїй педагогічній практиці, було поєднання навчання з мистецтвом. Більш того, він вважав, що "Школа без мистецтва – це мертвий дім". Розуміючи, що не всі діти мають однакові обдарування, А. М. Топоров був твердо впевненим у тому, що "всі вони здатні сприймати витвори мистецтва, а за сприятливих умов і брати участь у художній творчості" [11, с. 127-128].

Топоров стверджував, що мистецтво виховує людину не тільки естетично, а й етично, оскільки творці мистецтва перебувають під впливом піднесених, шляхетних, гуманних думок і почуттів, які стають їх другою природою. Саме тому завдяки його зусиллям в школі комуні були запроваджені заняття з образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, написання оповідань і віршів, художнього декламування, хорового і сольного співу, гри на різних музичних інструментах, а також у театральних колективах.

Значний загальноосвітній, духовний і естетичний вплив на учнів здійснювали зустрічі з відомими письменниками, поетами, журналістами, художниками, етнографами та фахівцями інших галузей, які проводили лекції, бесіди і читали свої твори.

Запорукою успішного художньо-естетичного виховання дітей у школі комуні "Травневий ранок" був принцип масовості: двічі на рік влаштовувався громадський огляд усіх, без виключення, учнівських робіт. Це забезпечувало подвійний ефект педагогічного процесу: з одного боку, спостерігаючи успіхи своїх дітей, батьки починали уважніше ставитися до їх навчання, а з іншого, – це спонукало школярів бути більш старанними у виконанні навчальних і творчих завдань. Такий педагогічний підхід показував, що необдарованих учнів у комуні не було, адже кожен міг проявити себе в улюбленому виді творчості. Крім того, мистецтво дітей створювало в комуні особливе естетичне середовище, надихало і підтримувало дорослих у дні негараздів [11, с. 128]. Важливо, що у комунарській школі талановиті й обдаровані діти навчалися за індивідуальним планом, що надавало їм можливості опановувати навчальний матеріал поза межами програми і, за словами В. О. Сухомлинського, робити інтелектуальне життя колективу багатим, багатогранним, і завдяки цьому "підтягувати" і найслабших учнів" [5, с. 405].

Важливим внеском А.М. Топорова у підготовку і вдосконалення педагогів слід вважати його ідеї та особисту практику самоосвіти, адже усі свої енциклопедичні знання А. М. Топоров здобув завдяки копійкій, щоденній систематичній праці над собою. Він вчився усе життя, а життя, у свою чергу, вчило його. Цей досвід самоосвіти є насправді безцінним для сучасних педагогів. Цілком можна погодитися з думкою А. М. Топорова, що самоосвіта є основним шляхом досягнення педагогічної майстерності, інакше "ніякі школи і виші, ніякі їх програми і педагоги не дадуть молоді усіх непорушних основ наук" [7, арк. 222].

Отже, аналіз педагогічної спадщини А. М. Топорова дає підстави виділити декілька ідей, важливих для реформування системи підготовки і вдосконалення педагогів у контексті формування нової української школи.

По-перше, А.М. Топоров теоретично обґрунтував і власним прикладом практично показав роль особистості вчителя у процесі виховання і навчання дітей. Найголовнішими якостями вчителя він вважав любов і повагу до дітей, захоплення своєю професією.

По-друге, започаткувавши гуманістичні традиції вітчизняної педагогіки, він практично реалізував принцип "дитиноцентризму", особистісно-орієнтований, гуманний підхід у навчанні і вихованні дітей, розвивав найкращі їх духовні якості, розумові та фізичні здібності, встановлював з ними стосунки духовної єдності, взаємної довіри і поваги.

По-третє, не відокремлюючи різні напрями виховання один від одного, А. М. Топоров запровадив інтегрований підхід у вихованні й навчанні шкільної молоді. Здійснював комплексний вплив на розвиток дитини, формуючи трудові навички, виховуючи її моральні якості, розвиваючи художні здібності та естетичний смак, прищеплюючи любов і повагу до людей, природи і навколишнього світу.

По-четверте, в школі комуні "Травневий ранок" А.М. Топоров забезпечив оптимальне поєднання навчання і праці, що вважав природною умовою для повноцінного розвитку дітей на основі таких важливих педагогічних принципів, як добровільність, усвідомленість та індивідуальний підхід, на практиці враховуючи індивідуально-психологічні та вікові особливості кожного учня, а також умови і взаємини в його сім'ї.

По-п'яте, А. М. Топоров розробив і реалізував систему художньо-естетичного виховання на основі поєднання навчання з мистецтвом (заняття з образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва,

написання оповідань і віршів, художнього декламування, хорового і сольного співу, гри на різних музичних інструментах, участь у театральних колективах), забезпечивши поєднання масовості та індивідуалізації, у результаті чого всі діти школи брали участь у художньо-творчій діяльності, одночасно кожній дитині надавалася можливість реалізувати свою творчу обдарованість у певному виді мистецтва.

По-шосте, А.М.Топоровим було реалізоване індивідуалізоване навчання талановитих і обдарованих дітей за окремою програмою, що надавало можливості опанувати навчальний матеріал поза межами існуючої програми і завдяки цьому "підтягувати" найслабших учнів.

По-сьоме, у школі комуни було створено педагогічне середовище, завдяки якому навчання доповнювалося цікавою і насиченою позакласною роботою: функціонували краєзнавчий музей і предметні гуртки, в яких діти спостерігали явища природи, ставили фізичні досліди, проводили велику краєзнавчу роботу, виступали з доповідями, випускали стінгазету тощо.

Використані джерела

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ, 1993. 590 с.
2. Манифест гуманної педагогіки *Всеукраїнська культурно-образовательная ассоциация Гуманной Педагогики*. Донецьк, 2011. 43 с.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Київ, 2016. 34 с.
4. Свободное воспитание 1907-1908, №1-12/ред. И. Горбунов-Посадов. Москва, 1907. 690 с.
5. Сухомлинський В. А. Мудра влада колективу. Вибрані твори у 5-ти т. Київ, 1976-1977. Т 1. С. 403–641.
6. Топоров А. Дисципліна в масовій школі. *Просвещение Сибіри*. 1926. № 9. С. 67–77.
7. Топоров А.М. Добудь сам! (о самообразовании молодежи) //Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. Р-2852 (Топоров Адриан Митрофанович (1891-1984), публіцист, критик, педагог, учитель батька космонавта Г.С. Тітова). Оп. 1. Спр. 10. Арк. 222-231. Стаття. Машинопис.16.11.1963 р.
8. Топоров А. М. Интересное это занятие – жить на земле!: Воспоминания. Барнаул, 2015. 398 с.
9. Топоров А.М. Как я учил школьников писать сочинения по способу наблюдений /ДАМО. Ф. Р-2852 (Топоров Адриан Митрофанович (1891-1984), публіцист, критик, педагог, учитель батька космонавта Г. С. Тітова). Оп. 1. Спр. 10. Арк.1-21. Стаття. Машинопис.1925 р.
10. Топоров А.М. Когда есть любовь...(Отклик на статью С. П. Титова) / ДАМО. Ф. Р-2852 (Топоров Адриан Митрофанович (1891-1984), публіцист, критик, педагог, учитель батька космонавта Г. С. Тітова). Оп. 1. Спр. 10. Арк. 159-177. Стаття. Машинопис. 29.11.1962 р.
11. Топоров А.М. Я – учитель. Москва, 1980. 159 с.
12. Топоров И.Г. Адриан Топоров. Воспоминание о деде: Очерк. Николаев, 2010. 48 с.

Kushchova T.

A. M. TOPOROV'S PEDAGOGICAL IDEAS IN THE CONTEXT OF TEACHER TRAINING AND PROFESSIONAL ENHANCEMENT

In the article A. M. Toporov's pedagogical ideas are revealed in the context of reforming the system of teacher training and enhancement in relation to the concept of a new Ukrainian school. A. M. Toporov believed that the main teachers' qualities are love and respect for children, admiration of their profession. In the commune's school "May Morning," he realized a humanistic, personally oriented, child-centered approach to teaching and upbringing children, established in the school community the relationships of spiritual unity, mutual trust and respect; exercised a comprehensive influence on the development of the child, cultivating his/her moral qualities, developing artistic abilities and aesthetic taste, instilling love and respect for people, nature and the surrounding world; provided the optimal combination of study and labour of children on the basis of pedagogical principles such as voluntariness, awareness, taking into account the individual psychological and age-specific features of each student; developed and introduced a system of artistic and aesthetic education based on a combination of arts education (classes in fine arts and crafts, literary creativity, choral and solo singing, playing various musical instruments, participation in drama clubs), which provided training for talented and gifted children by a separate programme. At the commune's school A. M. Toporov established a creative pedagogical environment, through which learning was complemented by an interesting and rich extra-curricular work. There was a local history museum and subject clubs in which children observed the phenomena of nature, made physical experiments, conducted a great ethnographic work, made reports, and released school papers. Significant general, spiritual and aesthetic influence on the students was made by the well-known writers, poets, journalists, artists, ethnographers and specialists from other fields, who lectured, conversed and read their works. A. M. Toporov's ideas and personal practice of self-education should be considered as his important contribution to the training and enhancement of teachers, because he gained all his encyclopedic knowledge through painstaking, daily, systematic work on himself.

Key words: *Adrian Mitrofanovich Toporov, teacher training and professional enhancement, pedagogical ideas, personally oriented, child-centered approach in teaching, principles of humanistic pedagogy, integrated approach in education and upbringing, individualization of teaching.*

Стаття надійшла до редакції 07.03.2018 р.